

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-83-22>
УДК 336.71:65.012.12

Ананьєва Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0481-5787>

Ananieva Yuliia

State Tax University

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

FINANCIAL TOOLS FOR EFFECTIVE RISK MANAGEMENT IN GLOBALIZATION

У статті розглянуто ключові фінансові інструменти для ефективного управління ризиками в умовах глобалізації. Основна увага приділена диверсифікації портфеля як стратегії зменшення потенційних втрат та забезпечення стабільного доходу. Розглядаються також деривативи на товарні ринки, включаючи ф'ючерси, опціони та свопи, які дозволяють інвесторам захищатися від коливань цін. Страхування розглядається як додатковий інструмент для управління ризиками. Стаття підкреслює важливість глибокого розуміння ринку, аналізу ризиків та можливостей, а також необхідність стратегічного підходу до інвестування в сучасних умовах глобалізації. В умовах постійної зміни глобального економічного ландшафту, інвестори стикаються з численними викликами, що вимагають гнучких та інноваційних підходів до управління ризиками. Акцентовано увагу на географічній та секторальній диверсифікації як методах зменшення ризику, пов'язаного з конкретними регіонами або галузями економіки. Окрім того, розглядається роль освіти та неперервного навчання в процесі прийняття інвестиційних рішень. Визначено, що лише комбінований підхід, який включає в себе різноманітні фінансові інструменти та стратегії, може забезпечити інвесторів необхідним захистом від ризиків та допомогти досягти довгострокового фінансового успіху в умовах глобалізації. Представлено взаємозв'язок між глобалізацією та зростанням комплексності фінансових ринків. Глобалізація призводить до того, що локальні події в одній країні можуть мати глобальні наслідки, що в свою чергу впливає на стратегії управління ризиками. Важливість розуміння культурних, соціальних та політичних особливостей різних регіонів стає ключовою для ефективного інвестування. Також акцентується увага на технологічних інноваціях, які надають інвесторам нові інструменти та можливості для аналізу ринку, прогнозування ризиків та оптимізації портфеля. Штучний інтелект, блокчейн та інші передові технології можуть стати вирішальними у забезпеченні конкурентних переваг в умовах глобалізованого світу.

Ключові слова: управління ризиками, глобалізація, фінансові інструменти, опціони, свопи, деривативи.

The article discusses key financial instruments for effective risk management in the context of globalization. The main focus is on portfolio diversification as a strategy to reduce potential losses and ensure stable income. Also covered are derivatives on commodity markets, including futures, options and swaps, which allow investors to hedge against price fluctuations. Insurance is considered as an additional tool for risk management. The article emphasizes the importance of a deep understanding of the market, analysis of risks and opportunities, as well as the need for a strategic approach to investing in modern conditions of globalization. In the constantly changing global economic landscape, investors face numerous challenges that require flexible and innovative approaches to risk management. Attention is focused on geographic and sectoral diversification as methods of reducing the risk associated with specific regions or sectors of the economy. In addition, the role of education and continuous learning in the process of making investment decisions is considered. It was determined that only a combined approach, which includes various financial instruments and strategies, can provide investors with the necessary protection against risks and help achieve long-term financial success in the conditions of globalization. The relationship between globalization and the growing complexity of financial markets is presented. Globalization means that local events in one country can have global consequences, which in turn affects risk management strategies. The importance of understanding the cultural, social and political characteristics of different regions becomes key to effective investing. There is also a focus on technological innovations that provide investors with new tools and opportunities for market analysis, risk forecasting and portfolio optimization. Artificial intelligence, blockchain and other advanced technologies can become decisive in providing competitive advantages in a globalized world.

Key words: risk management, globalization, financial instruments, options, swaps, derivatives.

Постановка проблеми. Глобалізація – це процес, який впливає на всі сфери нашого життя: від культури до економіки. В умовах глобалізації, коли ринки стають все більш взаємопов'язаними, компанії зіштовхуються з новими можливостями та викликами. Однією з ключових проблем, яка стоїть перед бізнесом в цьому новому світі, є управління ризиками. Ризики, які раніше могли бути ігноровані або обмежені лише локальним ринком, тепер мають глобальний характер. Це ставить перед підприємствами завдання знаходити нові підходи та інструменти для ефективного управління цими ризиками. У цій статті ми розглянемо основні фінансові інструменти, які можуть допомогти компаніям адаптуватися до цих викликів та забезпечити стабільність та розвиток у глобалізованому світі. Однак, разом з ризиками, глобалізація пропонує й нові можливості. Доступ до нових ринків, розширення клієнтської бази, можливість оптимізації виробничих процесів – все це стає доступним завдяки міжнародній інтеграції. І тут ключовим стає питання: як забезпечити максимальний вигравш від глобалізації, мінімізуючи її потенційні ризики? Відповідь на це питання полягає в комплексному підході до управління ризиками, який включає в себе використання різноманітних фінансових інструментів. Ці інструменти, будучи правильно застосованими, можуть не тільки захистити компанію від негативних наслідків зовнішніх впливів, але й допомогти використовувати їх на свою користь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущий вклад у дослідження структурного аналізу проблем управління фінансовими ризиками компанії внесли видатні економісти, фінансові експерти, соціологи, політологи та інші науковці, зокрема: Гончарук І., Пожар Є., Гречко Куліш Г., Орлик О., Добринь С. Костецький В., Лактіонова О. та інші. Проте, з урахуванням мінливості економічних умов, ця проблема потребує додаткового вивчення. Незалежно від численних наукових робіт, ця тема залишається актуальною, особливо в контексті економічних криз та політичної нестабільності. Існує потреба в додаткових дослідженнях, щоб знайти найкращі методики аналізу, оцінки та мінімізації фінансових ризиків.

Метою статті є дослідження та аналіз сучасних фінансових інструментів, які використовуються для ефективного управління ризиками в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація економіки відкриває нові можливості для бізнесу, але разом з тим приносить і нові ризики. Ефективне управління ризиками стає ключовим завданням для сучасних компаній. Для цього існує ряд фінансових інструментів, які допомагають мінімізувати потенційні збитки.

1. Форвардні контракти. Це договори купівлі-продажу активів, умови яких визначені заздалегідь, але сама операція відбудеться в майбутньому. Форварди дозволяють фіксувати ціну на товар або валюту на певний термін, що зменшує ризик коливань цін. Основна особливість форвардних контрактів полягає в тому, що умови угоди (такі як ціна, кількість активу, дата поставки) визначаються заздалегідь, але сама операція відбувається пізніше, в зазначений термін.

Основні характеристики форвардних контрактів: відсутність стандартизації (форварди, як правило, не є стандартизованими інструментами, що дозволяє сторонам угоди встановлювати індивідуальні умови); відсутність біржової торгівлі (форвардні контракти, як правило, укладаються позабіржово, безпосередньо між двома сторонами); контрагентний ризик (оскільки форварди не торгуються на біржі, існує ризик, що одна зі сторін не виконає своїх зобов'язань за угодою); гнучкість угоди (форварди можуть бути адаптовані до конкретних потреб покупця та продавця, що робить їх дуже гнучкими інструментами) [1].

Основні переваги форвардних контрактів: захист від коливань цін. Форварди дозволяють фіксувати ціну на актив, що зменшує ризик втрат від небажаних коливань ринкових цін. Планування бюджету. Фіксація ціни дозволяє компаніям точніше планувати свої бюджети та витрати. Гнучкість угоди. Можливість встановлювати індивідуальні умови робить форварди особливо корисними для компаній з унікальними потребами.

Однак, разом з перевагами, форвардні контракти мають і свої ризики, зокрема контрагентний ризик. Тому перед укладанням форвардної угоди важливо ретельно оцінити надійність контрагента та розглянути всі можливі сценарії розвитку подій.

2. Опціони. Це контракти, які дають право, але не зобов'язання, купити або продати актив за певною ціною до певної дати. Опціони дозволяють захиститися від небажаних коливань ринку, платячи за це певну премію. Основна відмінність опціону від форвардного контракту полягає в тому, що опціон дає право, а не зобов'язання на здійснення угоди. Опціони бувають двох основних типів:

2.1. Кол опціон (Call Option) – дає власнику право купити актив за визначеною ціною.

2.2. Пут опціон (Put Option) – дає власнику право продати актив за визначеною ціною.

Основні характеристики опціонів [2–3]:

– премія. Це ціна, яку покупець опціону платить продавцю за право, яке надає опціон. Якщо покупець опціону вирішує не використовувати своє право, він втрачає сплачену премію.

– ціна виконання (Strike Price). Це ціна, за якою може бути здійснена купівля або продаж активу в межах опціонної угоди.

– термін дії. Кожен опціон має певний термін дії, після якого він стає недійсним.

Основні переваги опціонів:

– обмежені втрати. Максимальна втрата для покупця опціону обмежена розміром премії.

– великий потенціал прибутку. При правильно-му прогнозуванні руху ринку, прибуток може бути значним.

– гнучкість. Опціони можуть використовуватися для різних стратегій, включаючи страхування портфеля, спекуляції та ін.

Однак, як і будь-який фінансовий інструмент, опціони мають свої ризики. Найбільший ризик для покупця опціону – це втрата сплаченої премії, якщо опціон не використовується. Для продавця ризики можуть бути значно вищими, особливо якщо він продав опціон без наявності заставного активу. Тому перед тим, як працювати з опціонами, важливо ретельно вивчити їх особливості, переваги та ризики, а також мати чітку стратегію дій.

3. Свопи (обмінні контракти). Це договори між двома сторонами про обмін платежами в майбутньому. Наприклад, компанія може обміняти плаваючу ставку інтересу на фіксовану, щоб захиститися від ризику зростання ставок. Ці платежі, як правило, базуються на різних ставках або інших підставах розрахунку. Свопи використовуються для перерозподілу ризиків та доходів між сторонами угоди [4].

Основні типи свопів:

3.1. Свопи на процентні ставки. Найпоширеніший тип свопів, де сторони обмінюються платежами на основі фіксованої та плаваючої процентних ставок.

3.2. Валютні свопи. Сторони обмінюються платежами в різних валютах.

3.3. Товарні свопи. Обмін платежами, які базуються на цінах різних товарів.

Основні характеристики свопів:

– потоки платежів. У рамках свопу сторони домовляються про обмін регулярними платежами на основі певних умов.

– термін дії. Свопи мають певний термін дії, після якого угода закінчується.

– безпосередні угоди. Свопи, як правило, укладаються позабіржово, безпосередньо між сторонами.

Основні переваги свопів:

– захист від ризиків. Свопи дозволяють компаніям захиститися від ризиків, пов'язаних з коливанням валютних курсів, процентних ставок або цін на товари.

– гнучкість. Угоди можуть бути адаптовані до конкретних потреб сторін.

– можливість оптимізації витрат. Компанії можуть використовувати свопи для зниження витрат або підвищення доходів.

Однак, як і будь-який інший фінансовий інструмент, свопи мають свої ризики. Основний ризик полягає в можливості невиконання зобов'язань однією зі сторін. Тому перед укладанням свопу важливо ретельно оцінити фінансову стабільність контрагента та всі можливі ризики, пов'язані з угодою [5].

4. Страхування. Страхові поліси можуть захистити від різних ризиків, від непередбачених витрат до катастроф. Страхування дозволяє компанії зосередитися на своєму основному бізнесі, знаючи, що потенційні ризики покриті. Основні характеристики страхування:

– страховий поліс. Документ, який підтверджує угоду між страхувальником та страховиком і визначає умови страхування.

– страхова премія. Сума грошей, яку страхувальник платить страховику за надання страхового покриття.

– страховий випадок. Подія, при настанні якої страховик зобов'язаний виплатити компенсацію страхувальнику.

Основні переваги страхування:

– захист від непередбачених витрат. Страхування дозволяє компаніям та особам захиститися від великих фінансових витрат в результаті різних непередбачених подій.

– планування бюджету. Регулярні страхові внески дозволяють планувати витрати і забезпечують фінансову стабільність.

– спокій. Знання того, що потенційні ризики покриті, дозволяє страхувальникам відчувати себе більш захищеними.

Однак, страхування також має свої обмеження та ризики. Не всі події можуть бути покриті страхуванням, і іноді виникають спори між страховиками та страхувальниками щодо виплат. Тому перед укладанням страхового полісу важливо ретельно вивчити всі його умови, обмеження та виключення. Страхування є важливим інструментом управління ризиками, який дозволяє компаніям та особам зменшити потенційні втрати від непередбачуваних подій та забезпечити свою фінансову стабільність [6].

5. Деривативи на товарні ринки. Ці інструменти дозволяють компаніям захиститися від коливань цін на сировину, яку вони використовують у своєму виробництві. Деривативи на товарні ринки представляють собою фінансові контракти, значення яких виводиться з ціни на певний товар. Ці деривативи дозволяють учасникам ринку здійснювати операції з товаром без фізичної поставки товару. Вони використовуються як для спекуляцій, так і для забезпечення захисту від коливань цін на товари.

Основні типи деривативів на товарні ринки:

5.1. Ф'ючерсні контракти. Стандартизовані угоди про купівлю або продаж певної кількості товару в майбутньому за визначеною ціною.

5.2. Опціони на товари. Контракти, які надають право, але не зобов'язання, купити або продати певний товар за визначеною ціною до певної дати.

5.3. Свопи на товари. Угоди про обмін платежами на основі руху цін на певний товар.

Основні переваги деривативів на товарні ринки:

– захист від коливань цін. Деривативи дозволяють компаніям фіксувати ціни на товари, зменшуючи ризик втрат від небажаних коливань ринкових цін.

– спекулятивні можливості. Трейдери можуть використовувати деривативи для отримання прибутку від короткострокових коливань цін на товари.

– ліквідність. Багато деривативів на товарні ринки торгуються на біржах, що забезпечує високу ліквідність та прозорість ціноутворення [7].

Однак, як і всі фінансові інструменти, деривативи на товарні ринки мають свої ризики. Ці ризики включають в себе можливість великих втрат від невірної прогнозування руху цін, а також контрагентний ризик, коли одна зі сторін не виконує своїх зобов'язань за контрактом. Важливо підходити до торгівлі деривативами на товарні ринки з розумінням їх особливостей, переваг та ризиків, а також мати чітку стратегію дій.

6. Диверсифікація портфеля. Інвестування в різні активи або регіони може допомогти зменшити загальний ризик портфеля. Диверсифікація портфеля є ключовою стратегією управління ризиками, яка полягає в розподілі інвестицій між різними активами або класами активів з метою зменшення потенційних втрат і забезпечення стабільного доходу.

Основні принципи диверсифікації:

1) не кладіть всі яйця в один кошик. Ідея полягає в тому, щоб розподілити інвестиції так, щоб негативні зміни в одному активі або секторі не призвели до великих втрат у всьому портфелі.

2) різноманітність активів. Інвестування в різні класи активів (акції, облигації, нерухомість, сировина тощо) може допомогти зменшити ризик, оскільки різні активи можуть реагувати по-різному на економічні події.

3) географічна диверсифікація. Інвестування в активи з різних регіонів світу може захистити портфель від ризиків, пов'язаних з конкретною країною або регіоном.

4) секторальна диверсифікація. Розподіл інвестицій між різними галузями економіки допомагає зменшити ризик втрат від негативних змін в конкретному секторі [4].

Основні переваги диверсифікації портфеля:

– зменшення ризику. Диверсифікація може допомогти зменшити волатильність портфеля і потенційні втрати.

– потенційне підвищення доходності. Інвестування в різні активи може забезпечити доступ до вищих доходів у різних ринкових умовах.

– гнучкість. Диверсифікований портфель може бути легко адаптований до змін у ринкових умовах або інвестиційних цілях.

Однак, важливо зазначити, що диверсифікація не гарантує прибутку або повного захисту від втрат. Вона є лише інструментом управління ризиками. Правильна диверсифікація вимагає глибокого аналізу ринку, розуміння ризиків та постійного моніторингу портфеля.

У відповідь на виклики глобалізації, компанії повинні постійно адаптувати свої стратегії управління ризиками. Використання вищезазначених фінансових інструментів може допомогти підприємствам ефективно захищатися від потенційних загроз і використовувати можливості, які пропонує глобалізований світ.

Висновки. Важливість диверсифікації. У сучасних умовах глобалізації та постійних ринкових коливань диверсифікація портфеля є ключовою стратегією для забезпечення захисту інвестицій від потенційних ризиків. Розподіл інвестицій між різними активами, географічними регіонами та секторами економіки може допомогти зменшити волатильність портфеля та підвищити його потенційну доходність. Інструменти управління ризиками. Деривативи, такі як ф'ючерси, опціони, свопи, а також страхування, є важливими інструментами для управління ризиками на товарних та фінансових ринках. Вони дозволяють інвесторам та компаніям захищатися від небажаних коливань цін, процентних ставок та інших ринкових факторів. Необхідність аналізу та освіти. Правильне використання деривативів та стратегій диверсифікації вимагає глибокого розуміння ринку, аналізу потенційних ризиків та можливостей. Освіта та неперервне навчання є ключовими для успішного управління інвестиційним портфелем. Глобалізація як двосторонній процес. Хоча глобалізація відкриває нові можливості для інвесторів, вона також приносить нові ризики. Інтеграція світових ринків означає, що події в одній частині світу можуть мати вплив на ринки в інших регіонах. Стратегічний підхід. Успішне управління ризиками в умовах глобалізації вимагає стратегічного підходу, планування та гнучкості. Інвестори повинні бути готові адаптуватися до змінних ринкових умов, враховуючи при цьому свої інвестиційні цілі та апетит до ризику. Загалом, управління ризиками в умовах глобалізації є складним завданням, яке вимагає комбінації глибоких знань, стратегічного підходу та гнучкості. Тільки так можна досягти стабільності та довгострокового успіху в інвестиційній діяльності.

Список літератури:

1. Пожар Є.П. Аналіз фінансових ризиків та методи їх нейтралізації на підприємстві. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 387–391.
2. Кузьмінєць Т.Г., Перегняк Ю.А. Управління фінансовими ризиками підприємства в умовах ринкової економіки. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 677–680.
3. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. Vol. 7. P. 63–73.
4. Костецький В.В., Бутов А.М. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 60–66.
5. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90). Vol. 4. P. 51–66.
6. Лактіонова О.А. Управління фінансовими ризиками. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с. URL: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1460/1/Навч%20посібник%20УФР%2027_10_2020.pdf
7. Орлик О.В. Фінансові ризики в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5–6. С. 218–223

References:

1. Pozhar Ye.P. (2020) Analiz finansovykh ryzykiv ta metody yikh neutralizatsii na pidpryiemstvi [Analysis of financial risks and methods of their neutralization at the enterprise]. *Market infrastructure*, no. 43, pp. 387–391
2. Kuzminets T.H. & Perehniak Yu.A. (2017) Upravlinnia finansovymu ryzykamy pidpryiemstva v umovakh rynkovoi ekonomiky [Management of financial risks of the enterprise in a market economy]. *Young scientist*, no. 12 (52), pp. 677–680.
3. Podolianchuk O. & Tomashuk I. (2020) Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*, no. 47, vol. 7, pp. 63–73.
4. Kostetskyi V.V. & Butov A.M. (2016) Napriamy pobudovy systemy upravlinnia finansovymu ryzykamy na pidpryiemstvi [Directions of building a financial risk management system at the enterprise]. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, vol. 1, no. 3, pp. 60–66.
5. Tomashuk I.V. & Tomashuk I.O. (2021) Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Solloquium-journal*, no. 3 (90), vol. 4, pp. 51–66.
6. Laktionova O.A. (2020) Upravlinnia finansovymu ryzykamy [Financial risk management]. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 256 p. Available at: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1460/1/Navch%20posibnyk%20UFR%2027_10_2020.pdf
7. Orlyk O.V. (2016) Finansovi ryzyky v systemi zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva [Financial risks in the system of financial and economic security of the enterprise]. *Innovative economy*, no. 5–6 [63], pp. 218–223.